

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

ریاست پوهنتون های خصوصی

امت از دیدگاه قرآن

رساله ماستری

محصل: نورالحق (عزیزی)

اسناد رهنما: دکتور فصیح الله (عبدالباقي)

سال: ۱۳۹۷ هـ.ش - ۱۴۳۹ هـ.ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

ریاست پوهنتون های خصوصی

امت از دیدگاه قرآن

رساله ماستری

محصل: نورالحق (عزیزی)

استاد رهنما: دکتور فصیح الله (عبدالباقي)

سال: ۱۳۹۷ هـ ش - 1439 هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت تفسیر و حدیث

بورډ ماستری

تصدیق نامه

محترم نور الحق ولد عبد الهادی ID نمبر Sh-mst-95-194 محصل دور دوم تفسیر و حدیث از رساله ماستری خویش زیر عنوان: امت از دیدگاه قرآن کریم به روز یکشنبه تاریخ ۱۳۹۸/۲/۱۵ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیأت تحکیم مستحق ۹۲ (نمره به عدد) نود و دو (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیأت تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور عبد الصبور فخری	عضو هیأت	
۲	دکتور عبد الباری حمیدی	عضو هیأت	
۳	دکتور فصیح الله عبد الباقي	استاد رهنما و رئیس جلسه	

..... معاون علمی

..... آمر بورډ ماستری

خلاصه بحث

امت در لغت: طریقه و دین را گویند، و بیشتر از پنجاه بار در قرآن با صیغه مفرد وارد شده است، و در برگرنده معنای واحد و یا تعریف مشخص از امت نیست.

در اصطلاح، هر گروه و جمعیتی را گویند که جهت مشترکی آنها را به هم پیوند دهد: اشتراك در دین و آئین، و یا زمان و عصر واحد، یا مکان معین، خواه این وحدت، اختیاری بوده باشد و یا بدون اختیار.

امت اسلامی که الله متعال آنرا بهترین امت ها خوانده است، مسئولیت دارد، شهادتی که ادای آن را بر عهده دارد، در برابر تمام جهانیان اداء نماید.

اینک این وظیفه و مسئولیت که پس از رحلت خاتم پیامبران، بر دوش امت ایشان نهاده شده است. و الله متعال به سبب ویژگی (امر به معروف و نهی از منکر)، امت اسلامی را بهترین امت ها نامیده است؛ زیرا برای اصلاح و پیشرفت امور زندگی بشر تلاش می نمایند.

با برانگیخته شدن امت اسلامی، شرایع آسمانی به پایه اکمال رسید و کامل ترین و اصلح ترین دین جاگزین سائرادیان گردید، و مسئولیت رهبری جهان بشری به ایشان واگذار گردید، بناء، بر پیروان این امت است که از ویژگیهای امت خویش آگاهی داشته و از ارزش های آن محافظت نمایند.

امت اسلامی دارای ویژگیها ئی میباشد، که در سائرامت ها اثری از آنها دیده نمیشود، و به سبب آن، از بهترین امت ها شناخته میشود، و عمده ترین این ویژگی ها عبارتند از: وسطیت، وحدت، خیریت، جهان شمول بودن و سائیر ویژگیهایی که در این رساله به آن تفصیلا اشاره شده است.

امت اسلامی با در نظر داشت ویژگیهایی که دارد، دارای مسئولیت هائی عمده هم هست، مانند:

- پیشبرد وظیفه امر به معروف و نهی از منکر، تا در جهت گسترش ارزش های اخلاقی، سلامتی جامعه و اصلاح اجتماعی، از هیچ نوع تلاشی بریغ نوززیده؛ و در این مورد هم فرد، هم خانواده و هم جامعه و امت، هر کدام در محدوده توانایی خود، بار این مسئولیت را بر دوش می گیرند.
- تلاش برای تامین وحدت و جلوگیری از تفرق امت، و این امر یکی از اموری است که بدون آن، کیان و وجود امت در خطر قرار گرفته و اکنون زیرسوال رفته است.
- قیادت جامعه بشری در سایه اسلام، بعد از آنکه مسلمانان به سبب انحطاط فکری و علمی و تقلید از مبادی جاهلیت، رهبری جهان را از دست دادند، اروپا و غرب زمام رهبری ملت ها را به دست گرفته و به سبب آن، اکنون که جهان بشریت به بحران جدی مواجه گردیده است، و هرآن امکان زوال و نابودی بشر فراهم گردیده است؛ باید راه حل معقول از این ورطه هولناک کنونی را جستجو نمود، و آن راه حل؛ تنها این امر شده میتواند که امت اسلامی دو باره قیادت جامعه بشری را بدست گرفته با منهج قوی ربانی و اصول انسانی و جهان شمول خویش، بشریت را از ورطه زوال و نابودی نجات داده و ادای مسئولیت نماید.

فهرست موضوعات

5-1	مقدمه
	فصل اول : مفهوم امت در قرآن
	20 - 5
7	مبحث اول: تعریف امت
10	مبحث دوم: آیات وارده پیرامون موضوع امت در قرآن کریم
	فصل دوم: ویژگیهای امت اسلامی
	79 - 21
22	مبحث اول: وسطیت
22	مطلب اول : تعریف وسطیت
28	مطلب دوم: مصادیق ومظاهر وسطیت
28	الف: عدالت
30	ب: آسان گیری
33	ج: علم وحکمت
35	د: استقامت
36	ه: شریعت میانه و وسط
36	● وسطیت در عقیده
39	● وسطیت در عبادت
42	● وسطیت در اخلاق
45	مبحث دوم: وحدت امت
46	مطلب اول: مفهوم وحدت امت
48	مطلب دوم: مبانی وحدت امت
49	الف: دین وعقیده
52	ب: اخوت
56	ج: قیادت ورهبری
57	مبحث سوم: خیریت امت اسلامی
58	مطلب اول: ایمان به الله متعال
62	مطلب دوم: دعوت الی الله
65	مبحث چهارم: جهانی بودن امت اسلامی
66	مطلب اول: آیاتی که به جهانی بودن امت دلالت دارد

- 68.....مطلب دوم: احادیثی که به جهانی بودن امت دلالت دارد.
- 70.....مطلب سوم: وضعیت کنونی جهان اسلام.
- 70.....الف: غربی سازی امت
- 70.....ب: پدیده جهانی شدن
- 71.....ج: ناهنجاری های اجتماعی و سیاسی
- 72.....د: استعمار
- 74.....مبحث پنجم: سائر ویژگیهای امت اسلامی

فصل سوم: مسئولیت های امت اسلامی

103 – 80

- 81.....مبحث اول: امر به معروف و نهی از منکر
- 82.....مطلب اول: ماهیت امر به معروف و نهی از منکر
- 82.....الف: معروف
- 82.....ب: منکر
- 83.....ج: اهمیت امر به معروف و نهی از منکر
- 86.....مطلب دوم: حکمت مشروعیت امر به معروف و نهی از منکر
- 87.....الف: نصرت مظلوم و عدم تمکین به ظالم
- 87.....ب: مقاومت و مبارزه برضد ظلم
- 88.....ج: پاسداری از مصالح و منافع امت
- 89.....د: تطبیق شریعت و اقامه دین
- 89.....ه: دعوت به همکاری میان ملت ها و گفتگوی تمدن ها
- 90.....و: دعوت و جهاد
- 92.....مبحث دوم: تلاش برای تامین وحدت
- 93.....مطلب اول: نصوصی که بیان امت واحده را ترسیم میکند
- 96.....مطلب دوم: وعده های الهی مبنی بر وعده الهی برپاء وحدت امت
- 96.....الف: درحفظ قرآن و بقای آن
- 96.....ب: بقاء گروهی از مسلمانان که پاسداران حقیقی اسلام اند
- 104.....مبحث سوم: قیادت جامعه بشری در سایه اسلام
- 105.....مطلب اول: تعریف و مفهوم قیادت
- 110.....مطلب دوم: مؤده هائی از کتاب و سنت مبنی بر تحقق حاکمیت حق
- 110.....الف: آیات قرآن
- 111.....ب: احادیث پیامبر صلی الله علیه وسلم
- 113.....مطلب سوم: مواصفات قیادت مسلمان

113.....	الف: انسان های ربانی اند.....
115.....	ب: از منافع مادی و شخصی بدور اند.....
115.....	ج: استقامت و استواری بر هدف در مسیر دعوت دارند.....
115.....	د: به علم و عبادت خالص توجه دارند.....
116.....	نتیجه.....
118.....	پیشنهادات.....
120.....	فهارس.....
120.....	الف : فهرست آیات.....
128.....	ب : فهرست احادیث.....
131.....	ج: فهرست اعلام.....
134.....	مصادر ومراجع.....
140.....	خلاصة البحث.....
142.....	Summary of the Research

نتیجه

طوری‌که قبلاً متذکر شدیم، امت به معنای جماعت و یا گروهی است که در محور هدف معین و مشخصی چون دین و عقیده واحدی گرد هم آمده باشند. و کلمه امت در قرآن کریم بارها در موارد مختلف و به معانی متفاوت، در بیش از 50 بار ذکر گردیده است، و اغلباً به معنی گروه و جماعت آمده و آیاتی که بیشتر در محور این مفهوم می‌چرخد، با دیدگاه‌های مفسران، مورد بحث قرار داده شد، و نتایجی که از مجموع آن بدست می‌آید، قرار ذیل می‌باشد:

1- امت اسلامی دارای ویژگی‌هایی است که در هیچ یک از امت‌های قبلی دیده نشده و به سبب آن، بهترین امت‌ها و گواه و شاهد بر سائر امت‌ها بوده که برای تحقق نفع بشریت برانگیخته شده است.

2- امت اسلامی دارای مواصفاتی معنوی و روحانی می‌باشد، و در تشریح و احکام قانون، از وحی الهام می‌گیرد؛ و با رب و خالق این جهان و هستی رابطه مستحکم دارد، و بدون شک، خواسته‌های مادی را نیز نادیده نمی‌گیرد، و امتی که دارای چنین مواصفات باشد، هرگز مغلوب نمی‌گردد، زیرا سلف صالح این امت، با وجود کمی تعداد و اسباب و وسایل، و ناتوانی مادی، قوت‌های مادی و نیروهای شیطانی و لشکریان قدرتمندی را به زانو در آورده اند که چندین برابر آنها نیرومند تر و دارای تعداد بیشتر بودند، در حالیکه این امت امروز نسبت به گذشته قوت و نیروی بیشتر را در اختیار دارد.

3- امت اسلامی، با موقعیت جغرافیائی که دارد، در نقطه میانه کره زمین بین شرق و غرب و جنوب و شمال قرار گرفته است، و لقب (امت وسط) را از آن خود کرده است، بر همه مردم گواهی می‌دهد، و از داشته‌های مادی و معنوی اش همه بشریت را بهره‌مند کرده، انسانیت و رفاهیت را به ارمغان می‌آورد.

4- امت اسلامی در گذرگاه زمان، در دوره رشد عقلانی انسانیت قرار گرفته و در وسط گذشته و آینده قرار داشته و با داشته‌های علمی و ارزش‌های معنوی و تمدنی اش، گرد و غبار اوهام و خرافات دوران کودکی بشریت را می‌زداید، و او را از گمراهی و کفر و ضلالت و انحراف، به سوی عقلانیت و جهان تفکر و اندیشه وا می‌دارد. و کاروان بشریت را بر جاده مستقیم هدایت رهنمون می‌سازد.

5- اعاده مجد و عظمت و کسب عزت، قوت، رسوخ و اقتدار امت و استقرار اقتصادی، سیاسی و فکری آن، از اولویت‌های امت اسلامی در عصر حاضر است، که از طریق گسترش دامنه علم و فرهنگ، صنعت و تکنالوژی مورد نیاز، با حفظ ارزش‌های معنوی و داشته‌های فرهنگی و اقتصادی، بدست خواهد آمد.

6- با بیداری مسلمانان، به جسم فرسوده و جمود امت روح تازه دمیده شده و بعد از رکود طولانی و مرگبار کنونی، به پا خواهد خاست، و با توحید صفوف آن، چنان نیرومند خواهد شد، که هیچ نیروئی در این جهان به توفیق الله متعال، در برابر آن ایستادگی نخواهد توانست.

7- برنامه اصلاح باید همه زوایا و نواحی جوامع اسلامی را در برگیرد. بناء ساختمان جدید امت در دو بعد مادی و معنوی، (جسم و روح) متصور است. کار اصلاح امت بصورت یک جانبه امکان پذیر نیست، بلکه هر فرد از افراد امت، کار را باید از نقطه ای قرار دارد، آغاز گرشود.

8- ارتقاء سطح دانش و کسب مهارت های علمی و تخصصی افراد، یکی از نیاز های میرم امت اسلامی میباشد، بناء، باید از دیدگاه ها و برداشت های سطحی و جرئی از دین و شریعت و اندیشه های غیر عاقلانه و غیرقابل توجیه مبنی بر تعصبات ناروا و تقابل با یکدیگر و آنچه مایه تفرق و نزاع میگردد، جدا جلوگیری بعمل آید، که این امر سبب کند شدن برنامه اصلاح و تقویه دشمنان امت خواهد گردید.

9- برنامه دعوت بسوی دو باره زنده ساختن امت، باید از تعلیم و دانش، آغاز گردد و با وسائلی که افراد وگروه های مسلمان در اختیار دارند، دست بکار شوند، و هر یک مکمل و موید دیگری قرار گرفته، خلای موجود در ساحه را پرکنند.

10- امت اسلامی کتاب الله و ارشادات پیامبرع را منبع و مرجع اصلي تشریح می داند و هرسخن خلاف آن را قابل شنیدن و پیروی کردن نمیداند .

11- امت اسلامی یک امت واحد است، و اساس این وحدت، اسلام و پابندی به شریعت الهی میباشد، که با وجود اختلاف زبان، رنگ و جغرافیا، به اساس اصول اسلامی و نص قرآن کریم، همه با هم برادر خوانده شده اند، و هیچ قوم و نژادی بالای قوم و نژاد دیگری برتری ندارد، هیچ عرب بر عجم و هیچ سفید بر سیاه برتری ندارد، مگر به اساس تقوا، و این اصول اعتقادی اسلامی، همه اهل قبله را در تحت یک چتر واحد قرار میدهد، مگر کسی که یکی از ضروریات دین را انکار نماید، که با این کار مرتد شده و از جامعه اسلامی خارج میگردد.

12- امت اسلامی به تعدد شرایع، زبان ها، رنگ ها، قبایل و ملت ها باور دارد، و تعدد را سنتی از سنت های الهی و نیاز اجتماع بشری میدانند؛ که هیچ تبدیل و تحولی در آن راه ندارد، این تعدد که اساس جهان بینی اسلامی را تشکیل می دهد، عامل اساسی ایست که مسلمانان را واداشته تا به تعدد فرهنگ ها، شرایع و قومیت های مختلف، چه در عرصه ی جهانی و چه حتی در داخل امت اسلامی، باور داشته باشند و یکدیگر را تحمل کنند.

~~~

پیشنهادهات

توانائی ها و امکانات معنوی و مادی کاملی را الله متعال نصیب امت اسلامی نموده است، الهی بودن دستور و قانون، وسطیت و اعتدال در منهج، جامعیت در تشریح و قانون گذاری، برتری های جغرافیائی و بشری، و در اختیار داشتن ثروت های بزرگ و ذخایر عظیم طبیعی و... فرصت های زیادی را مهیا میسازد که در ساختار مادی این امت موثر واقع گردیده و در بدست آوردن ممتلكات از دست رفته و غصب شده و اعاده مجد و عظمت از دست رفته آن، کار ساز واقع شود. کسب اقتدار امت در عرصه های مختلف، از اولویت های امت اسلامی در عصر حاضر است، و این امر ایجاب میکند تا امت اسلامی در عرصه های مختلف پیشقدم بوده و بحیث بهترین وسیله خیر رسانی برای بشریت جایگاه خود را احراز کند؛ جهت رسیدن به این اهداف موارد آتی الذکر پیشنهاد میگردد:

1- قیادت های اسلامی باید از لحاظ دعوت، اندیشه و هدف، در میدان علم و عمل، طبق ارشادات الهی در عرصه امت وسط و ویژگیهای آن، پیشقدم شوند و در روش و اخلاق، سلوک ربّانی را پیشه نموده و لحظه ای از یاد الله متعال غافل نبوده و تنها او تعالی را مصدر عزت و ذلت بدانند، در آن صورت مورد حمایت و حفاظت الهی قرار میگیرند.

2- عقیده اساس و زیر بنای دین است و هرگاه قوی و مستحکم بوده و از انحرافات پاک باشد، تصحیح بقیه موارد که فرع آن است، آسان گردیده و امکانات وحدت و اجتماع مسلمانان بیشتر میگردد، و در غیر آن، همه به مشکلات عدیده مواجه گردید. بناء، به وزارت های محترم معارف، تحصیلات عالی، وزارت اطلاعات و فرهنگ و دانشمندان و اهل تحقیق و معارف کشور پیشنهاد میگردد تا در عرصه تصحیح عقیده مسلمانان، برنامه های موثر علمی، تربیتی، فقهی و... در عرصه های تحقیق و پژوهش، روی دست گرفته و از دانش و استعداد های دانشمندان قلم بدست و آگاه، استفاده اعظمی صورت گیرد.

3- امت اسلامی در مجموع و افراد و اجتماعات مسئول باید طبق دستور قرآن کریم و نیاز زمان، آماده گیهای لازم مادی و معنوی جهت اعاده مجد و عظمت امت اسلامی در نظر گیرند، مانند: تهیه نمودن تمام وسایل مورد نیاز، اعم از علمی، سیاسی، اجتماعی، نظامی و حربی، و همه صنایع و حرفه ها و آنچه در زندگی سعادت مندانه بشری مطرح میباشد، تا در جهت مقابله با تهدیدات موجود و احتمالی دشمن، آن قدر قوا در اختیار داشته باشد، که دشمنان همواره در وحشت باشند.

4- علماء و دعوتگران باید جهت حفظ هویت امت اسلامی بیش از همه تلاش های خود را طبق ارشادات الهی در قرآن کریم، ممیزات و خصوصیات امت اسلامی از طریق بحث های علمی و برنامه های تربیتی در اذهان جوانان ترسیخ نمایند، تا از این طریق جلو وابستگی فکری و ذهنی جوانان به اجانب گرفته شود، تا هویت دینی و آزادی و رفاه سرزمین شان را تضمین کنند.

احیای ارزش های اسلامی، مانند: «وقف» و «نظام زکات» با ارائه بحث های علمی در روشنی احکام شرع و قواعد فقهی در موارد متذکره، روی دست گرفته شود، تا مشکل فقر از میان برداشته شده و جهت تأمین خدمات لازم برای رفع مشکلات اقتصادی و رسیدن به خود کفائی در کشور های اسلامی، ذهنیت سازی شود.

به نهاد های علمی - تحقیقی و آکادمیک پیشنهاد میگردد، تا در جهت پیشبرد اهداف اقتصاد اسلامی، با استفاده از تجربه های بدست آمده در برخی از کشور های اسلامی که تا کنون امید وار کننده بوده است، جهت بنیانگذاری بازار های پولی و سرمایه و توسعه ابزارها برای تسهیل جریان های مالی جهانی و منطقه ای و وحدت پولی برای حمایت از سرمایه گذاران اسلامی، با در نظر داشت دیدگاه ها و نظریات دانشمندان معاصرپیرامون بانکداری اسلامی، مانند: تقی عثمانی و دیگران، روی دست گرفته شود و تحقیقات لازم در زمینه انجام یابد.

به عموم مسلمانان و بالاخص به دانشمندان داخل کشور پیشنهاد میگردد تا در جهت بدست آوردن تکنولوژی مناسب برای رشد دانش، متناسب با امکانات موجود داخلی و رشد استعداد های جوانان در رشته های مختلف، با تکنیک های مناسب که قادر به استفاده از منابع، توأم با حفظ ارزش های معنوی و فرهنگی کشور های اسلامی باشند، اقدامات لازم را روی دست گیرند.

رشد و انکشاف ارتباطات و اطلاعات میان مسلمانان جهت ایجاد وحدت و انسجام فعالیت های علمی و فرهنگی در میان کشور های مختلف اسلامی.

طبق هدایات و ارشادات قرآن که ما را به علم و هنر و جهاد و بدست آوردن قدرت و آبادانی زمین و صنعت امر می نماید، و یکی از ویژگیهای امت اسلامی بشمار میرود، باید موضوع نفت در کشور های اسلامی که حرکت دنیای متمدن امروز را عهده دار است، و مانند خون در شریانهای تمدن کنونی جاری است، بیشتر از نصف آن از سرزمین های اسلامی بدست می آید، بنا، پیشنهاد میگردد تا شرایط را طوری آماده نمایند که نفت بحدت یک قوه محرکه برای امت مبدل شود و به خیر و صلاح امت اسلامی تمام شود.

5- علماء و دانشمندان امت اسلامی، باید تمام معانی وسطیت را از طریق برنامه های مختلف: کنفرانس ها، سمینار ها و بحث های علمی و .. در همه ابعاد زندگی، جهت روشن شدن این مفاهیم، روی دست گیرند، تا ابعاد مختلف این قضیه در روشنی نصوص شرع واضح گردد.

6- سردمداران و حاکمان کشور های اسلامی باید عوامل تفرق و اختلاف را کنار گذاشته و در جهت وحدت فکر و عقیده و توحید صفوف خویش، تلاش همه جانبه نمایند، و در عرصه های علمی، تربیتی و فکری برنامه ریزی نموده و جهت جلوگیری از نفوذ عوامل شر و نفاق اقدامات جدی نمایند، تا در مقابل عناصر شر و تفرقه و خطرات موجود، که کیان امت را به خطر مواجه نموده است، ایستادگی نمایند و وحدت امت اسلامی را در میادین علم و عمل تمثیل نمایند.

***

مصادر ومراجع

- 1- القرآن الكريم.
- 2- أثر العقيدة الإسلامية في تضامن و وحدة الأمة الإسلامية، أحمد بن سعد حمدان الغامدي، الناشر: الجامعة الإسلامية بالمدينة المنورة.
- 3- الأدب المفرد، محمد بن إسماعيل أبو عبد الله البخاري الجعفي، الناشر: دار البشائر الإسلامية - بيروت، الطبعة الثالثة، 1409 - 1989، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، عدد الأجزاء: 1.
- 4- إرشاد الساري لشرح صحيح البخاري، أحمد بن محمد بن أبي بكر بن عبد الملك القسطلاني القتيبي المصري، أبو العباس، شهاب الدين، الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية مصر، الطبعة: السابعة، 1323 هـ.
- 5- أسباب النزول، أبو الحسن علي بن أحمد النيسابوري. الناشر: مؤسسة الحلبي وشركاه للنشر والتوزيع.
- 6- الأمة الوسط والمنهاج النبوي في الدعوة إلى الله، عبد الله بن عبد المحسن التركي، الطبعة: الأولى، الناشر: وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد، المملكة العربية السعودية، تاريخ النشر: 1418 هـ.
- 7- تاج العروس من جواهر القاموس، محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسيني، أبو الفيض، الملقب بمرتضى، الزبيدي، تحقيق مجموعة من المحققين، الناشر دار الهداية.
- 8- التبصير في الدين وتمييز الفرقة الناجية عن الفرق الهالكة، طاهر بن محمد الأسفرايني، أبو المظفر (المتوفى: 471هـ)، المحقق: كمال يوسف الحوت، الناشر: عالم الكتب - لبنان، الطبعة: الأولى، 1403 هـ - 1983 م.
- 9- التشريع الجنائي الإسلامي مقارنا بالقانون الوضعي، عبد القادر عودة، الطبعة الثالثة 1383 هـ 1963 م، مطبعة المدني بمصر.
- 10- التعريفات، علي بن محمد بن علي الجرجاني، الناشر: دار الكتاب العربي - بيروت، الطبعة الأولى، 1405 تحقيق: إبراهيم الأبياري، عدد الأجزاء: 1.
- 11- تفسير أبي السعود = إرشاد العقل السليم إلى مزايا الكتاب الكريم، أبو السعود العمادي محمد بن محمد بن مصطفى، الناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت.
- 12- تفسير الطبري = جامع البيان عن تأويل آي القرآن، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي، أبو جعفر الطبري.
- 13- تفسير القرآن العظيم (ابن كثير)، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري ثم الدمشقي، المحقق: محمد حسين شمس الدين، الناشر: دار الكتب العلمية، منشورات محمد علي بيضون - بيروت، الطبعة: الأولى - 1419 هـ.
- 14- تفسير نمونه، آيت الله مكارم وديگران، چاپخانه اميرالمومنين، ناشر: دارالكتب الاسلاميه، تهران 1381.
- 15- التقرير والتحريير في علم الأصول، ابن أمير الحاج، الناشر دار الفكر، سنة النشر 1417 هـ - 1996 م، مكان النشر بيروت.

- 16- الجامع الصحيح المسمى صحيح مسلم، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري النيسابوري، الناشر : دار الجيل بيروت + دار الأفاق الجديدة . بيروت، عدد الأجزاء : ثمانية أجزاء في أربع مجلدات.
- 17- الجامع الصحيح سنن الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى الترمذي السلمي، الناشر : دار إحياء التراث العربي - بيروت، تحقيق : أحمد محمد شاكر وآخرون، عدد الأجزاء : 5.
- 18- الجامع الصحيح، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري، أبو عبد الله، حسب ترقيم فتح الباري، الناشر: دار الشعب - القاهرة، الطبعة: الأولى، 1407 - 1987.
- 19- الجامع لأحكام القرآن = تفسير القرطبي، أبو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح الأنصاري الخزرجي شمس الدين القرطبي، تحقيق: أحمد البردوني وإبراهيم أطفيش، الناشر: دار الكتب المصرية، القاهرة، الطبعة: الثانية، 1384هـ - 1964 م.
- 20- الجمع بين الصحيحين البخاري ومسلم، محمد بن فتوح الحميدي، عدد الأجزاء / 4، دار النشر / دار ابن حزم - لبنان/ بيروت - 1423هـ - 2002م، الطبعة: الثانية.
- 21- جماعت های اصلاحی، تالیف: جمعی از علماء، ترجمه : مومن حکیمی، ناشر: انتشارات حامد رسالت 1397، 5/.
- 22- دائرة المعارف برزگ اسلامی، ناشر: مركز دائرة المعارف برزگ اسلامی، تهران، 1380/193.
- 23- دائرة المعارف فارسی، غلام حسین مصاحب، چاپخانه سپهر، موسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم 1383.
- 24- الرسالة المحمدیه، علامه سلیمان الندوی، چاپ دوم، دمشق. www.ahlalhdeth.com
- 25- روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني، شهاب الدين محمود ابن عبدالله الحسيني الألوسي، روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني، محمود الألوسي أبو الفضل، الناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت، عدد الأجزاء: 30 .
- 26- زهرة التفاسير، محمد بن أحمد بن مصطفى بن أحمد المعروف بأبي زهرة، دار النشر: دار الفكر العربي، عدد الأجزاء: 2.
- 27- سنن ابن ماجه، محمد بن يزيد أبو عبدالله القزويني، الناشر: دار الفكر - بيروت، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي.
- 28- سنن أبي داود، أبو داود سليمان بن الأشعث السجستاني، الناشر : دار الكتاب العربي . بيروت، عدد الأجزاء : 4، مصدر الكتاب : وزارة الأوقاف المصرية وأشاروا إلى جمعية المكنز الإسلامي.
- 29- سنن البيهقي الكبرى، أحمد بن الحسين بن علي بن موسى أبو بكر البيهقي، الناشر: مكتبة دار الباز - مكة المكرمة ، 1414 - 1994، تحقيق : محمد عبد القادر عطا.
- 30- سنن الدارقطني، علي بن عمر أبو الحسن الدارقطني البغدادي، الناشر: دار المعرفة - بيروت، 1386 - 1966.

- 31- شرح السنة، الحسين بن مسعود البغوي [436هـ - 516هـ]، المحقق: شعيب الأرنؤوط - محمد زهير الشاويش، الناشر: المكتب الإسلامي - دمشق - بيروت، الطبعة: الثانية، 1403هـ - 1983م.
- 32- شرح العقيدة الطحاوية، عبد الرحيم بن صمايل العلياني السلمي، مصدر الكتاب: دروس صوتية قام بتفريغها موقع الشبكة الإسلامية.
- 33- شرح مشكل الآثار، أبو جعفر أحمد بن محمد بن سلامة الطحاوي، تحقيق شعيب الأرنؤوط، الناشر مؤسسة الرسالة، سنة النشر 1408هـ - 1987م، مكان النشر لبنان/ بيروت، عدد الأجزاء 15.
- 34- شعب الإيمان، أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الخُسْرُوْجَرْدِي الخراساني، أبو بكر البيهقي، حققه و راجع نصوصه و خرج أحاديثه: الدكتور عبد العلي عبد الحميد حامد، أشرف على تحقيقه وتخريره أحاديثه: مختار أحمد الندوي، صاحب الدار السلفية بيومباي - الهند، الناشر: مكتبة الرشد للنشر والتوزيع بالرياض بالتعاون مع الدار السلفية بيومباي بالهند، الطبعة: الأولى، 1423هـ - 2003م.
- 35- الصحاح، تاج اللغة وصحاح العربية، إسماعيل بن حماد الجوهري، تحقيق: أحمد عبد الغفور عطار، الناشر: دار العلم للملايين - بيروت، الطبعة: الرابعة 1407هـ - 1987م.
- 36- صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان، محمد بن حبان بن أحمد أبو حاتم التميمي البستي، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة الثانية، 1414 - 1993، تحقيق: شعيب الأرنؤوط، عدد الأجزاء: 18.
- 37- عبادت در اسلام، دكتور يوسف قرضاوى، ترجمه: ستار خرقانى، نشر احسان، 1371، چاپخانه آرمان.
- 38- العجالة في الأحاديث المسلسلة، علم الدين أبو الفيض محمد ياسين بن محمد عيسى الفاداني المكي، الناشر: دار البصائر - دمشق، الطبعة: الثانية، 1985.
- 39- غرائب القرآن و رغائب الفرقان، نظام الدين الحسن بن محمد بن حسين القمي النيسابوري، المحقق: الشيخ زكريا عميرات، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى - 1416هـ.
- 40- فتح الباري شرح صحيح البخارى، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل العسقلاني الشافعي، الناشر: دار المعرفة - بيروت، 1379 رقم كتيبه وأبوابه وأحاديثه: محمد فؤاد عبد الباقي.
- 41- فتح البيان في مقاصد القرآن، أبو الطيب محمد صديق خان بن حسن بن علي ابن لطف الله الحسيني البخاري القنوجي، عني بطبعه وقدم له و راجعه: خادم العلم عبد الله بن إبراهيم الأنصاري، الناشر: المكتبة العصرية للطباعة والتشتر، صيدا - بيروت، عام النشر: 1412هـ - 1992م.
- 42- فرهنگ ابجدى عربى به فارسى، ترجمه المنجد الابجدى، مترجم: استاد رضا مهيار، چاپ اول 1370، چاپخانه لوحه، ناشر: انتشارات اسلامى، تهران.
- 43- فرهنگ اسلامى و پیامد هاى جهانى شدن؛ استراتژی فرهنگی جهان اسلام .
www.aqeedeh.com
- 44- فرهنگ آندراج، محمد پادشاه متخلص به شاه، انتشارات کتابخانه خيام، تهران 1355 خورشیدی.
- 45- فرهنگ فارسى معین، داکتر محمد معین، چاپ اول 1382، چاپ گلرنگ یکتا، مرکز پخش آرمان نو.

- 46- فرهنك فارسى عميد، حسن عميد، موسسه انتشارات اميركبير، تهران 1381، چاپخانه سپهر.
- 47- فى ظلل القرآن الكريم، سيد قطب، ترجمه داکتر مصطفى خرم دل، نشر احسان، چاپ پنجم، 1393 چاپخانه مهارت.
- 48- کند وکاوى در اوضاع جهان و انحطاط مسلمانان، ابو الحسن على الحسنى اندوى، ترجمه : عبدالحکيم عثمانى، ناشر: احسان، نوبت چاپ : چهارم 1395 چاپ مهارت .
- 49- کنز العمال فى سنن الأقوال والأفعال، علاء الدين علي بن حسام الدين المتقي الهندي البرهان فوري، المحقق : بکري حيانى - صفوة السقا، الناشر : مؤسسة الرسالة، الطبعة : الطبعة الخامسة، 1401هـ/1981م، مصدر الكتاب : موقع مكتبة المدينة الرقمية.
- 50- لسان العرب، لسان العرب للإمام العلامة ابى الفضل جمال الدين ممد بن مكرم ابن منظور الافريقى المصرى، نشر أدب الحوزة قم - ايران 1405 هـ 1363 ق.
- 51- لطائف الإشارات = تفسير القشيري، عبد الكريم بن هوازن بن عبد الملك القشيري، المحقق: إبراهيم البسيوني، الناشر: الهيئة المصرية العامة للكتاب - مصر، الطبعة: الثالثة.
- 52- ماذا خسر العالم بانحطاط المسلمين، علي أبو الحسن بن عبد الحي بن فخر الدين الندوي، الناشر: مكتبة الإيمان، المنصورة مصر، طبعة شرعية جديدة منقحة ومحققه ومزودة، عدد الأجزاء: 1.
- 53- مجموع الفتاوى، تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحلیم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحرائي الحنبلي،الدمشقي،المحقق : أنور الباز عامر الجزائر، الناشر : دار الوفاء، الطبعة: الثالثة ، 1426 هـ / 2005 م.
- 54- المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز، أبو محمد عبد الحق بن غالب بن عبد الرحمن بن تمام بن عطية الأندلسي المحاربي، المحقق: عبد السلام عبد الشافي محمد، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى - 1422 هـ.
- 55- المستدرك على الصحيحين، أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدويه بن نعيم بن الحكم الضي الطهماني النيسابوري المعروف بابن البيع، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، 1411 - 1990، عدد الأجزاء: 4.
- 56- المستدرك على الصحيحين، محمد بن عبد الله أبو عبد الله الحاكم النيسابوري، الناشر : دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى، 1411 - 1990، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا.
- 57- مسند أبي حنيفة، أحمد بن عبد الله أبو نعيم الأصبهاني، المحقق: نظر محمد الفاريابي، الناشر: مكتبة الكوثر - الرياض، الطبعة : الأولى .
- 58- مسند الإمام أحمد بن حنبل، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني، المحقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد، وآخرون، إشراف: د عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الأولى، 1421 هـ - 2001 م.

- 59- المسند المستخرج على صحيح الإمام مسلم، أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد بن إسحاق بن موسى بن مهران الهرازي الأصبهاني، دار النشر: دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان - 1417 هـ الطبعة: الأولى.
- 60- المصباح المنير، أحمد بن محمد بن علي الفيومي المقرئ، الناشر: المكتبة العصرية.
<http://shamele.ws>
- 61- معارج القبول بشرح سلم الوصول إلى علم الأصول، حافظ بن أحمد بن علي الحكمي، المحقق: عمر بن محمود، الناشر: دار ابن القيم، الدمام، الطبعة: الأولى، 1410 هـ 1990م.
- 62- المعجم الأوسط، أبو القاسم سليمان بن أحمد الطبراني، الناشر: دار الحرمين - القاهرة، 1415، تحقيق: طارق بن عوض الله بن محمد، عبد المحسن بن إبراهيم الحسيني، عدد الأجزاء: 10.
- 63- المعجم الوسيط، إبراهيم مصطفى. أحمد الزيات. حامد عبد القادر. محمد النجار، دار النشر: دار الدعوة، تحقيق / مجمع اللغة العربية.
- 64- مفردات ألفاظ القرآن. نسخة محققة، الحسين بن محمد بن المفضل المعروف بالراغب الأصفهاني أبو القاسم، دار النشر / دار القلم. دمشق.
- 65- الموسوعة الفقهية الكويتية، صادر عن: وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية - الكويت، عدد الأجزاء: 45 جزء، الطبعة: (من 1404 - 1427 هـ) الطبعة الثانية، طبع الوزارة.
- 66- نظام الحكم في الإسلام، الدكتور محمد يوسف موسى، الطبعة الثانية دار الكتاب العربي للطباعة والنشر بالقاهرة. 18.
- 67- نقش ایمان در زندگی، دکتر یوسف قرضاوی، ترجمه: فرزانه غفاری، محسن ناصری، نشر احسان، 1380 چاپخانه مهارت.
- 68- نقش اسلام در آینده بشر، عبدالله عزام، مترجم: محمد ابراهيم كيانى www.aqeedeh.com
- 69- النهاية في غريب الحديث والأثر، مجد الدين أبو السعادات المبارك بن محمد بن محمد بن محمد ابن عبد الكريم الشيباني الجزري ابن الأثير، الناشر: المكتبة العلمية - بيروت، 1399 هـ - 1979م، تحقيق: طاهر أحمد الزاوي - محمود محمد الطناحي، عدد الأجزاء: 5.
- 70- ویژگیهای کلی اسلام، دکتر یوسف قرضاوی، ترجمه و نظارت: جلیل بهرامی نیا، چاپ دوم 1386، چاپخانه مهارت.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af